

Vollegrondsgroentenbedrijf

Noordwest Nederland kleigrond

In dit voorbeeld gaat het om een vollegrondsgroentenbedrijf met een bedrijfsgrootte van 30 hectare. Tijdens de omschakelperiode komt het bouwplansaldo lager uit dan in de gangbare situatie. In het vijfde jaar na omschakelen wordt het bouwplansaldo positief. Door de omschakeling stijgt het bouwplansaldo van € 78.440 naar € 115.390 en de arbeidsuren van 2.170 uur naar 3.110 uur. De totale omschakelkosten voor dit bedrijf zijn € 106.011.

1. Rekenmethode
2. Uitgangspunten
3. Toelichting gangbare uitgangssituatie
4. Toelichting biologische eindsituatie
5. Omschakelproces per jaar
6. Bronnen

1. Rekenmethode

Met deze voorbeeldberekening willen we u als oriënterende ondernemer inzicht geven in de financiële verandering tijdens en na het omschakelen naar een biologische bedrijfsvoering. Een team van biologische experts heeft de uitgangspunten zoals grondsoort, omvang van het bedrijf, de gewassen en de bouwplannen bepaald. Vanuit bestaande bouwplannen is het omschakelbouwplan opgesteld. De bouwplannen zijn leidend voor de berekeningen. Op basis van het bouwplan zijn de bijbehorende saldogegevens met de gewasgebonden arbeidsuren gebruikt. Tabel 1 geeft de verklaring van de gebruikte termen in deze voorbeeldberekening.

Tabel 1. Verklaring van de in de voorbeelden gebruikte termen

Omzet gewas	Verkoopprijs gewas x hoeveelheid gewas
Toegerekende kosten	Dit zijn de kosten die kunnen worden toegeschreven aan het gewas, bijvoorbeeld pootgoed of bemesting
Gewassaldo	Omzet gewas – toegerekende kosten
Bouwplansaldo	Som van de saldo's van alle gewassen op het bedrijf
Gewasgebonden arbeidsuren	Alle activiteiten die bij het telen van het gewas horen zoals: bemesten, grondbewerking, planten, poten, zaaien, handwieden, oogsten en verwerking. Ongeacht of deze door de ondernemer of door derden worden uitgevoerd.
Omschakelkosten	Het (negatieve) verschil in bouwplansaldo en kosten van de gewasgebonden arbeid (inclusief 5,5% rente), tussen de gangbare uitgangssituatie en het betreffende omschakeljaar.

Door van ieder jaar de gewassaldi in beeld te brengen, komen de veranderingen in het totale bouwplansaldo in beeld. Daarnaast wordt ook de behoefte aan gewasgebonden arbeid weergegeven; deze stijgt door de omschakeling. Voor meer informatie over de rekenmethode: zie de introductie op deze website.

De berekeningen brengen uitsluitend de veranderingen van de bouwplansaldi en de gewasgebonden arbeid in beeld. Voordat u de keuze maakt om uw bedrijf om te schakelen, adviseren wij u daarom een volledige rentabiliteitsbegroting te (laten) maken. Deze berekeningen geven een beeld van de financiële situatie voor, tijdens en na het omschakelen. Voor ondernemers die omschakelen kunnen regionale biologische bedrijfsnetwerken een goede steun zijn tijdens het omschakelproces.

2. Uitgangspunten

Bij de omschakeling komen er diverse teelttechnische en economische zaken voorbij waar men goed over moet nadenken. Op het moment dat er besloten is om naar de biologische teeltwijze om te schakelen zal het bouwplan geleidelijk aangepast moeten worden om na een aantal jaren op het gewenste teeltritme en vruchtwisseling uit te komen. Een bouwplan is een dynamisch geheel. Het meest ideale is een vast bouwplan maar de praktijk wijst uit dat onder invloed van markt en afzet het bouwplan soms aangepast wordt.

In dit rekenvoorbeeld is het biologische bouwplan als volgt: consumptie aardappel, grasklaver, bloemkool (laat), peen, zomertarwe (onderzaai grasklaver) en bloemkool (vroeg). De omschakeling gaat in dit voorbeeld in fases; in het vijfde jaar worden alle gewassen biologisch afgezet. De duur van de omschakelperiode is een keuze die elke ondernemer zelf moet maken. Deze kan variëren van minimaal 24 maanden indien er in één keer wordt omgeschakeld, tot 5 of 6 jaar bij het omschakelen in fases. Het uitgangspunt is dat de grond tenminste 24 maanden volgens de biologische productiemethode moet worden bewerkt. Alle gewassen die vanaf 12 maanden na omschakeldatum worden geoogst, zijn producten 'in omschakeling'.

Voor de gewasgebonden arbeid is een gemiddelde arbeidsprijs van € 15 per uur gerekend. Dit is een gemiddelde arbeidsprijs, per gewas kan de arbeid verdeeld worden in werkzaamheden voor hoog of laag gekwalificeerd personeel.

3. Toelichting gangbare situatie

Het gangbare bedrijf heeft het volgende bouwplan: 10 ha bloemkool, 10 ha consumptieaardappelen en 10 ha zomertarwe. De vruchtwisseling is voor deze teelt 1 op 3. Dit is op kleigrond meestal goed uitvoerbaar. Het hoofdkomen komt uit de bloemkoolteelt. Dit gewas blijft dan ook in het bouwplan, evenals de consumptieaardappel. De oppervlakte aardappel en zomertarwe wordt verminderd en hiervoor in de plaats wordt grasklaver geteeld, ook komt er peen bij.

Het gangbare bedrijf heeft in dit voorbeeld de afzet van bloemkool goed op orde en wil deze teelt dan ook vrij grootschalig terug laten komen binnen het biologische bouwplan. Meestal heeft een bedrijf met meerdere hectares bloemkool een oogstlijn. Deze oogstlijn is ook in het biologische bouwplan bruikbaar. Omdat bloemkool een hoofdgewas is en er ook biologisch veel vraag naar is blijft deze teelt prominent aanwezig in het bouwplan. Tabel 2 geeft het financiële overzicht.

Tabel 2. Omzet, kosten, saldogegevens en arbeidsuren per ha in de gangbare situatie

Perceel	Ha	Gewassen	Prijs (€/kg)	Hoeveelheid (kg/ha)	Omzet per ha (€) *	Toegerekende kosten per ha (€)	Saldo (€)	Uren per ha
1	10	Bloemkool	0,48	20000	9.600	4.597	5.003	180
2	10	Tarwe zomer	0,10	7100	900	517	383	10
3	10	c. Aardappelen	0,09	49000	4.600	2.142	2.458	27

* omzet bij consumptieaardappel komt lager uit door bewaarverlies, bij tarwe hoger omzet door opbrengst van stro

Het bouwplansaldo in de gangbare situatie is € 78.440 met een bijbehorende arbeidsbehoefte van 2.170 uur. Dit komt neer op € 32.550 aan arbeidskosten.

4. Toelichting biologische eindsituatie

Tijdens het omschakelen naar een biologische bedrijfsvoering worden nieuwe gewassen geïntroduceerd. De voornaamste reden hiervoor is de ruime vruchtwisseling die nodig is om ziekten en plagen te reduceren en om efficiënt om te gaan met voedingsstoffen. Het biologische bouwplan bestaat uit de volgende gewasrotatie: consumptieaardappel, grasklaver, bloemkool (laat), peen, zomertarwe en bloemkool (vroeg). Deze rotatie is gekozen omdat de behoefte aan stikstof varieert per gewas. Veel vragende en minder vragende gewassen wisselen elkaar af. Grasklaver is bedoeld als rustgewas en als stikstofbron. Een meer stikstofvragend gewas wordt altijd na grasklaver geteeld. Grasklaver kan prima na de consumptieaardappel worden gezaaid in het najaar, dit heeft als voordeel dat de aardappelopslag wordt bestreden. Na gewassen met een korte teeltduur kan een groenbemester ingezaaid worden als bijvoorbeeld gele mosterd of bladrammenas na bloemkool. Een bodemziekte als Sclerotinia vraagt om een goed doordachte vruchtwisseling. Tabel 3 geeft het financiële overzicht weer.

Tabel 3. Omzet, kosten, saldogegevens en arbeidsuren per ha in de biologische situatie

Perceel	Ha	Gewassen	Prijs (€/kg)	Hoeveelheid (kg/ha)	Omzet per ha (€) *	Toegerekende kosten per ha (€)	Saldo (€)	Uren per ha **
1	5	c. Aardappelen	0,30	25000	7.500	2.442	5.058	34
2	5	Grasklaver			0	215	- 215	14
3	5	Bloemkool (laat)	0,75	16000	12.000	4.697	7.303	230
4	5	Peen (grove)	0,26	55000	14.300	11.417	2.883	100
5	5	zomer Tarwe	0,30	5400	1.770	1.024	746	14
6	5	Bloemkool (vroeg)	0,75	16000	12.000	4.697	7.303	230

* Bij zomertarwe is omzet incl. opbrengst stro

** Uren per ha lager bij peen dan in bron wordt vermeld vanwege nieuwe onkruidbeheersingstechnieken

Het bouwplansaldo is € 115.390 met een bijbehorende totale arbeidsbehoefte van 3.110 uur per jaar. Dit komt neer op € 46.650 aan arbeidskosten. Het verschil in bouwplansaldo tussen de gangbare uitgangssituatie en de biologische situatie na omschakeling is € 36.950 (€ 115.390 biologisch - € 78.440 gangbaar). Het verschil in bouwplan inclusief berekende rente (inclusief berekende rente van alle voorgaande omschakel jaren van 5,5%) is € 38.468.

Het totaal aantal arbeidsuren gaat omhoog van 2.170 uur in de gangbare uitgangssituatie naar 3.110 uur in de biologische situatie. De arbeidskosten stijgen daarom van € 32.550 naar € 46.650. Het verschil in arbeidskosten (inclusief berekende rente van alle voorgaande omschakel jaren) is € 15.740. De totale omschakelkosten voor dit bedrijf bedragen € 106.011 (inclusief berekende rente).

5. Omschakeling

Ondernemers telen tijdens het omschakelen bij voorkeur bekende gewassen op het omschakelperceel. Dit betekent een minder groot teeltrisico dan een nieuw en onbekend gewas. Grasklaver, suikerbieten of tarwe kunnen zeer goed als omschakelgewas worden inzet tijdens de omschakelperiode, vanwege het kleine financiële risico. Om van de gangbare uitgangssituatie naar de biologisch situatie te komen is het bouwplan zoals is weergegeven in schema 1, bedacht. De percelen worden in het derde jaar van omschakelen kleiner ingedeeld voor een rotatie met meer gewassen.

Schema 1. Bouwplanschema voor omschakelen

10 ha	Gangbaar	1e jaar	2e jaar	5 ha	3e jaar	4e jaar	5e jaar
1	c. Aardappelen	Tarwe (zomer)	Bloemkool	1	Peen	Bloemkool (vroeg)	c. Aardappel
				2	c. Aardappel	Grasklaver	Bloemkool (laat)
2	Tarwe (zomer)	Bloemkool	c. Aardappelen	3	Tarwe (zomer)	Bloemkool (laat)	Peen
				4	Bloemkool (vroeg)	Tarwe (zomer)	Bloemkool (vroeg)
3	Bloemkool	c. Aardappelen	Tarwe (zomer)	5	Bloemkool (laat)	c. Aardappel	Grasklaver
				6	Grasklaver	Peen	Tarwe (zomer)

Legenda schema 1

	Gangbaar
	1e jaar in omschakeling
	2e jaar in omschakeling
	Biologisch

Naast het omschakelen van je bedrijf krijg je als ondernemer ook te maken met andere leveranciers en afnemers. Soms hebben gangbare afnemers inmiddels ook een biologisch afzetkanaal, waardoor een omschakelaar (deels) aan dezelfde afnemer kan blijven leveren. In deze berekeningen gaan we er vanuit

dat de afzet geregeld is. In de praktijk vraagt de afzet van biologische producten meer tijd en moeite dan bij reguliere teelten.

Eerste jaar in omschakeling

Er wordt zomertarwe gezaaid met als onderzaai grasklaver. Er kan nog een chemische onkruidbestrijding worden uitgevoerd voordat de onderzaai wordt gedaan. Het perceel moet zo spoedig mogelijk worden aangemeld na de laatste chemische handeling. Er wordt voor zomertarwe gekozen om de omschakeling in te zetten. Door de lagere opbrengst van de zomertarwe daalt de omzet naar € 690 per hectare. Het bouwplansaldo in het eerste jaar is € 69.370 met een bijbehorende arbeidsbehoefte van 2.210 uur. Dit komt neer op € 33.150 aan arbeidskosten. Het verschil in bouwplansaldo tussen de gangbare uitgangssituatie en dit jaar is € 9.569 incl. 5,5% berekende rente. Het verschil tussen de bouwplansaldi (€ 78.440 en € 69.370) en de arbeidskosten (van € 32.550 naar € 33.150) ten opzichte van de gangbare uitgangssituatie vormen samen de omschakelkosten. Inclusief een rente van 5,5% betekent dit dat de omschakelkosten in het eerste jaar € 10.202 bedragen.

Tweede jaar in omschakeling

Er wordt in dit tweede jaar vroege en late bloemkool geteeld, verdeeld over meerdere plantingen. Er is gangbaar veel ervaring met dit gewas opgedaan. Er wordt met vliesdoek gewerkt om de koolvlieg en het wild buiten het gewas te houden. Bedenk dat het uitgangsmateriaal van de bloemkool biologisch moet zijn. Op perceel 2 wordt de gangbare consumptieaardappel geteeld. Perceel 3 wordt aangemeld voor omschakeling. Tabel 4 geeft het financiële overzicht weer.

Tabel 4. Omzet, kosten, saldogegevens en arbeidsuren in het tweede jaar van omschakeling

Perceel	Ha	Gewassen	Prijs (€/kg)	Opbrengst (kg/ha)	Omzet per ha (€) *	Toegerekende kosten per ha (€)	Saldo(€)	Uren per ha
1	10	Bloemkool	0,48	16000	7.680	4.597	3.083	230
2	10	c. Aardappelen	0,09	49000	4.600	2.142	2.458	27
3	10	Tarwe zomer	0,10	5000	690	1.024	- 334	14

* omzet bij consumptieaardappel komt lager uit door bewaarverlies, bij tarwe hoger omzet door opbrengst van stro

Het bouwplansaldo daalt het tweede jaar naar € 52.070, de arbeidsuren stijgen in dit jaar naar 2.710 uur voor het gehele bedrijf. Dit komt neer op € 40.650 aan arbeidskosten. Het verschil in bouwplansaldo tussen de gangbare uitgangssituatie en het tweede jaar in omschakeling is € 28.347. De omschakelkosten van het tweede jaar in omschakeling (incl. berekende rente) komen daarmee op € 36.927.

Derde jaar in omschakeling

Door de ruimere rotatie worden de percelen herverdeeld. In plaats van drie percelen, zijn er nu zes percelen van elk vijf hectare. Op perceel 1 wordt het eerste biologisch gewas geteeld: winterpeen. De biologische peen wordt op ruggen geteeld; door het af- en aanaarden van de ruggen is het onkruid beheersbaar. Biologische peen is een hoog salderend gewas. De toegerekende kosten zijn in deze voorbeeldberekening hoger dan in de praktijk, er wordt € 8.500 aan bewaring en spoelkosten gerekend, maar in de praktijk wordt de biologische peen vanaf het land verkocht. Het saldo van de biologische peen zal in de praktijk dus hoger zijn. Op perceel 2 wordt in dit jaar consumptieaardappel geteeld. In de praktijk blijkt dat de afzet van de biologische consumptieaardappelen meer aandacht nodig heeft dan de gangbare consumptieaardappel. Perceel 3 en 4 worden aangemeld voor omschakeling. Perceel 3 met zomertarwe en perceel 4 met late bloemkool. Deze gewassen moeten biologisch geteeld worden en gangbaar afgezet. De ingangsdatum van aanmelding wordt bepaald door de zomertarwe. Op de percelen 5 en 6, die beide in omschakeling zijn, komt vroege bloemkool en grasklaver. In dit derde omschakeljaar zijn alle nieuwe gewassen geïntroduceerd maar is nog niet alles biologisch. Tabel 5 geeft het financiële overzicht weer.

Tabel 5. Omzet, kosten, saldogegevens en arbeidsuren in het derde jaar van omschakeling

Perceel	Ha	Gewassen	Prijs (€/kg)	Opbrengst (kg/ha)	Omzet per ha (€) *	Toegere-kende kosten per ha (€)	Saldo (€)	Uren per ha **
1	5	Peen	0,26	55.000	14.300	11.417	2.883	100
2	5	c. Aardappelen	0,30	25.000	7.500	2.442	4.836	34
3	5	Tarwe zomer	0,10	5.000	690	1.024	- 851	14
4	5	Bloemkool (laat)	0,48	16.000	7.680	4.597	3.083	230
5	5	Bloemkool (vroeg)	0,48	16.000	7.680	4.597	3.083	230
6	5	Grasklaver			0	215	- 215	14

* Bij zomertarwe is omzet incl. opbrengst stro

** Uren per ha lager bij peen dan in bron wordt vermeld vanwege nieuwe onkruidbeheersingstechnieken

Het bouwplansaldo stijgt het derde jaar weer, naar € 62.415. De benodigde arbeidsuren stijgen naar 3.110 uur. Dit komt neer op totaal € 46.650 aan arbeidskosten. Het verschil in bouwplansaldo tussen de gangbare uitgangssituatie en het derde jaar in omschakeling is € 18.465. De omschakelkosten van het derde jaar in omschakeling (incl. berekende rente) komen daarmee op € 33.813.

Vierde jaar in omschakeling

Percelen 3 en 4 zijn in het tweede jaar van omschakelen. Bij omschakeling zijn parallelteelten verboden; u mag nooit hetzelfde gewas zowel gangbaar als biologisch afzetten. Zoals u ziet in tabel 6 wordt daarom voor de vroege biologische bloemkool een gangbare prijs gerekend. De zomertarwe, bloemkool en grasklaver worden als omschakelteelten ingezet. Omdat de 'omschakeltarwe' als biologisch veevoer mag worden gebruikt, kunt u hiervoor een hogere prijs van € 0,23 krijgen. In het bouwplan wordt er geen opbrengst aan de grasklaver toegerekend. Het is in de praktijk echter gebruikelijk dat grasklaver waarde heeft. Er kan 10 ton aan droge stof per ha worden geoogst, wat ongeveer € 0,10 per kg droge stof oplevert. In deze voorbeeldberekening is dit niet toegepast. Uitgangspunt in dit voorbeeld is dat de grasklaver wordt ingezet als groenbemester. Tabel 6 geeft het financiële overzicht.

Tabel 6. Omzet, kosten, saldogegevens en arbeidsuren in het vierde jaar van omschakeling

Perceel	Ha	Gewassen	Prijs (€/kg)	Opbrengst (kg/ha)	Omzet per ha (€) *	Toegerekende kosten per ha (€)	Saldo (€)	Uren per ha **
1	5	Bloemkool (vroeg)	0,48	16000	7.680	4.697	2.983	230
2	5	Grasklaver			0	215	- 215	14
3	5	Bloemkool	0,48	16000	7.680	4.597	3.083	230
4	5	Tarwe zomer	0,23	5000	1.340	1.024	316	14
5	5	c. Aardappelen	0,30	25000	7.500	2.442	5.058	34
6	5	Peen	0,26	55000	14.300	11.417	2.883	100

* Bij zomertarwe is omzet incl. opbrengst stro

** Uren per ha lager bij peen dan in bron wordt vermeld vanwege nieuwe onkruidbeheersingstechnieken

Het bouwplansaldo is in het vierde jaar van omschakelen € 70.540. De arbeidsuren en –kosten blijven gelijk ten opzichte van het derde jaar: 3.110 uur en € 46.650 voor het gehele bedrijf. Het verschil in bouwplansaldo inclusief berekende rente tussen de gangbare uitgangssituatie en het vierde jaar in omschakeling is € 9.350. De omschakelkosten van het vierde jaar in omschakeling (incl. berekende rente) komen daarmee op € 25.070.

Vijfde jaar: volledig omgeschakeld

Het hele bedrijf is nu biologisch. De hoger salderende gewassen bloemkool, aardappel en peen zorgen voor het inkomen. De zomertarwe en vooral de grasklaver zorgen voor verbetering van de bodemstructuur. Door een optimale structuur van de grond na te streven groeien de gewassen rustig en levert de grond voldoende voedingsstoffen voor een rendabele teelt. Zaai of plant wanneer de grond dit toelaat, hierdoor verminderen ziekten en plagen in de gewassen. Tabel 7 geeft het financiële overzicht van dit vijfde jaar.

Tabel 7. Omzet, kosten, saldogegevens en arbeidsuren met een biologisch bouwplan

Perceel	Ha	Gewassen	Prijs (€/kg)	Opbrengst (kg/ha)	Omzet per ha (€)	Toegerekende kosten per ha (€)	Saldo (€)	Uren per ha
1	5	c. Aardappelen	0,30	25000	7.500	2.442	5.058	34
2	5	Bloemkool (laat)	0,75	16000	12.000	4.697	7.303	230
3	5	Peen	0,26	55000	14.300	11.417	2.882	100
4	5	Bloemkool (vroeg)	0,75	16000	12.000	4.697	7.303	230
5	5	Grasklaver			0	215	- 215	14
6	5	Tarwe zomer	0,30	5400	1.770	1.024	746	14

* Bij zomertarwe is omzet incl. opbrengst stro

** Uren per ha lager bij peen dan in bron wordt vermeld vanwege nieuwe onkruidbeheersingstechnieken

Het bouwplansaldo is nu € 115.390 met een bijbehorende arbeidsbehoefte van 3.310 uur. Dit komt neer op € 46.650 aan arbeidskosten. Het verschil in bouwplansaldo tussen de gangbare uitgangssituatie en het vijfde jaar in omschakeling is € 38.468 positief. Het totale verschil in het vijfde omschakeljaar is positief met € 22.728.

Omschakeling in één oogopslag

Zowel het bouwplansaldo als de arbeidskosten stijgen door de omschakeling. De investering gaat zich vanaf het vijfde jaar terug verdienen (zie tabel 8). De totale omschakelkosten voor dit bedrijf bedragen € 83.223. Benadrukt moet worden dat indien de kosten of opbrengsten stijgen of de arbeidsuren dalen, het financiële plaatje zal veranderen. Tabel 8 geeft het overzicht van de verschillen in bouwplan en arbeidskosten per omschakeljaar weer.

Tabel 8. Overzicht verschillen in bouwplan en arbeidskosten per omschakeljaar

Jaren	Verskil met gangbare bouwplan (incl. berekende rente) €	Verskil met gangbare arbeidskosten (incl. berekende rente) €	Totale verschil met uitgangssituatie per omschakeljaar €	Sommatie €
Gangbaar	0	0	0	
Eerste jaar	-9.569	-633	-10.202	-10.202
Tweede jaar	-28.347	-8.580	-36.927	-47.129
Derde jaar	-18.465	-15.347	-33.813	-80.942
Vierde jaar	-25.070	-15.720	-25.070	-106.011
Biologisch	38.468	-15.740	22.728	-83.283

Investerings in mechanisatie

Omschakelen betekent niet alleen een ander bouwplan; het betekent ook dat u moet investeren. In andere machines en soms zelfs in andere gebouwen om de producten op te slaan of te kunnen werken op het bedrijf.

Zoals u kon lezen in de uitgangspunten zijn dergelijke niet-toegerekende kosten niet meegenomen in dit voorbeeld. Wel geven we u graag een indicatie van mogelijke investeringen in machines die horen bij dit bouwplan. Bij elke machine ziet u een indicatie van de nieuwprijs. De uiteindelijke kosten zijn uiteraard afhankelijk van het merk en type machine dat u kiest. In tabel 9 vindt u een overzicht van noodzakelijke en aanbevolen investeringen behorende bij het bouwplan uit dit voorbeeld.

Tabel 9. Mogelijke aanschaf machines voor dit bedrijf

Machine	Prijsindicatie in €
<i>Benodigde investeringen</i>	
Schoffels (diverse)	8.000
Hoekschoffel	6.000
Eg	7.000
Veertandwiedeg 6m (voor vals zaaibed)	4.500
Wiedbed	5.000
Brander 3m (2 ^e hands)	10.000
<i>Aanbevolen investeringen</i>	
RTK-GPS	18.000
Zaaibedcombinatie (meerkosten)	15.000
Trekker (meerkosten)	30.000

De veldspuit kan opgeruimd worden, de restwaarde daarvan is afhankelijk van de levensduur en kwaliteit van de machine. Wanneer er groentegewassen (kool, sla) verbouwd worden, kan het zinvol zijn de landbouwsput aan te houden. Voor bestrijding van rupsen en enkele bodemziekten zijn er middelen op natuurlijke basis die daarvoor gebruikt kunnen worden.

Voor de benodigde nieuwe machines kunt u in sommige gevallen subsidies (MIA, Vamil en EIA) krijgen. Het gaat hierbij vooral om subsidies voor milieuvriendelijke bedrijfsmiddelen, voor investeren in energiebesparende technieken en voor de toepassing van duurzame energie. Het is bij deze subsidieregelingen mogelijk om het investeringsbedrag in mindering te brengen op de fiscale winst. Voor meer informatie over deze regelingen kunt u terecht bij SenterNovem.

6. Bronnen

- Kwantitatieve Informatie Akkerbouw en vollegrondsgroenten (KWIN). PPO-AGV van Wageningen UR. Lelystad, 2006.
- Biologische opbrengstprijzen en hoeveelheden door ketenpartijen aangedragen prijzen, 2008.
[Klik hier voor de tabel](#)